

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีเกี่ยวกับการรับรู้

เทพนม เมืองแมน และ สวิง สุวรรณ⁽⁴⁾ กล่าวถึงการรับรู้ว่า โดยทั่วไปบุคคลจะแปลความหมาย หรือมองเห็นสิ่งต่างๆ แตกต่างไป ไม่ว่าจะเป็นสภาวะการณ์สิ่งของ บุคคล เหตุการณ์ ฯลฯ จึงเป็นผลให้การมีปฏิกริยา ตอบสนองต่อสภาวะการณ์ สิ่งของ บุคคล แตกต่างกันในด้านความคิด และพฤติกรรมที่สังเกตได้ กระบวนการ แปลความหมาย ของสิ่งของ บุคคล หรือ สภาวะการณ์นี้ รวมเรียกว่า การรับรู้ หมายถึง กระบวนการในการเลือกรับ การจัดระเบียบและการแปลความหมายของสิ่งเร้า ที่บุคคลพบเห็น หรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องในสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ

บุคคลเลือกรับสิ่งเร้าต่างกัน เพราะในสภาวะการณ์หนึ่งๆ มีสิ่งเร้า หลายอย่างเกิดขึ้น อาจเป็นในรูปสิ่งที่มองเห็น เสียง บุคคล เป็นต้น แต่บุคคลจะเลือกให้ความสนใจเฉพาะสิ่งเร้า ที่มีความหมายต่อตนเองมากกว่า เช่นเดียวกัน บุคคลจะจัดระเบียบและแปลความหมายสิ่งเร้าต่าง ๆ โดยอาศัยการเรียนรู้จากประสบการณ์เดิมของตน ซึ่งมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานและประสบการณ์ของบุคคลในสภาพสิ่งแวดล้อมที่เหมือนกัน สิ่งที่แตกต่างกันที่แต่ละบุคคลเห็นว่ามีความสำคัญต่อตนเองนั้นย่อมจะแตกต่างกัน การให้ความสำคัญนี้เป็นผลมาจากประสบการณ์เดิมของแต่ละบุคคล

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การรับรู้ของบุคคลเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ โดยบุคคลพิจารณาว่าอะไรเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีประโยชน์ การรับรู้ที่แตกต่างกันจะมีผลทำให้พฤติกรรมของแต่ละบุคคลแตกต่างกันออกไป

อรุณ รักรธรรม⁽⁵⁾ กล่าวถึงการรับรู้ว่า หมายถึง การที่บุคคลมองไปหรือเห็นอะไรแล้วจะเลือกสิ่งนั้นเข้ามาในจิตสำนึก และเข้าใจความหมายต่อสิ่งนั้น ด้วยความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของตนเอง การรับรู้ถือเป็นจุดเริ่มต้นมูลฐานพฤติกรรมของบุคคล และเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดแบบการประพฤติปฏิบัติในองค์กร

ลักขณา สิริวัฒน์⁽⁶⁾ ได้ให้ความหมายของการรับรู้ว่า คือ อากาสัมผัสที่มีความหมาย (sensation) และการรับรู้เป็นการแปล หรือตีความของอากาสัมผัสนั้น จำเป็นที่บุคคลจะต้องใช้

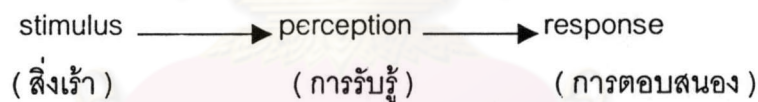
ประสบการณ์เดิม หรือสิ่งนั้น ๆ ไป ก็จะไม่มีการรับรู้สิ่งนั้น ๆ จะมีแต่เพียงการสัมผัสกับสิ่งเร้าเท่านั้น ดังนั้นการรับรู้จะเกิดขึ้นได้ ต้องประกอบด้วยขบวนการที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การสัมผัส หรือ อากาสสัมผัส
2. ชนิดและธรรมชาติของสิ่งเร้า
3. การแปลความหมายจากอาการสัมผัส
4. การใช้ความรู้เดิม หรือ ประสบการณ์เดิมเพื่อแปลความหมาย

สุชา จันทน์เอม⁽⁷⁾ ได้ให้ความหมายของการรับรู้ไว้ดังนี้

1. การรับรู้ คือ การตีความหมายจากการสัมผัส (sensation) ในการรับรู้ไม่เพียงแต่มองเห็น ได้ยิน หรือได้กลิ่นเท่านั้น แต่ต้องรับรู้ได้ว่าวัตถุหรือสิ่งที่รับรู้นั้นคืออะไร มีรูปร่างอย่างไร อยู่ที่ใด ไกลกว่าเรามากน้อยแค่ไหน
2. ในแง่ของพฤติกรรม การรับรู้เป็นขบวนการที่เกิดแทรกอยู่ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองต่อสิ่งเร้า ดังแผนภูมิ ที่ 2.1

แผนภูมิที่ 2.1 ขบวนการรับรู้

การรับรู้ จึงหมายถึงขบวนการที่คนที่มีประสบการณ์กับวัตถุ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยอาศัยอวัยวะรับสัมผัส

จำเนียร ช่วงโชติ⁽⁸⁾ ให้ความหมายของการรับรู้ไว้ว่า หมายถึง กระบวนการแปลความหมายกับสิ่งที่เราได้รับ โดยผ่านประสาทสัมผัส และพาตพิงข้อมูลที่แปลนี้ไปสู่การกระทำที่มีความหมาย ซึ่งแต่ละบุคคลจะมีการรับรู้ต่อสิ่งเร้าในสถานการณ์เฉพาะบุคคล

องค์ประกอบกรรับรู้

ในการรับรู้ของแต่ละบุคคลนั้น แตกต่างกันไป ซึ่งขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่าง ๆ ดังมีผู้กล่าวถึงองค์ประกอบกรรับรู้ไว้ดังนี้

โยธิน คันธนยุทธ และคณะ⁽⁹⁾ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบ อันเนื่องมาจากบุคคล

ที่มีอิทธิพล ต่อการเลือกรับรู้ ประกอบด้วย ความสนใจ (interest) ความคาดหวัง (expectation) ความต้องการ (need) การเห็นคุณค่า (value)

ลักษณะ สิริวัฒน์⁽⁶⁾ กล่าวว่ามนุษย์สามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ โดยอาศัยอวัยวะสัมผัสต่าง ๆ ของร่างกายที่มีอยู่ และการที่มนุษย์จะสามารถรับรู้ หรือมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าได้ มากน้อยเพียงใดนอกจากความต้องการและความสนใจแล้วยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ คือ ประสบการณ์ที่ผ่านมา สภาพแวดล้อม และลักษณะของสิ่งเร้าที่มาเร้าด้วย

เทพนม เมืองแมน และ สวิง สุวรรณ⁽⁴⁾ กล่าวว่า องค์ประกอบอื่น ๆ ที่มีผล ต่อการรับรู้ของบุคคลได้แก่ สถานการณ์ ความต้องการ และหน้าที่ที่รับผิดชอบของบุคคล

บทบาท (Role)

บทบาทเป็นแนวคิดที่สำคัญในวิชาสังคมวิทยา มานุษยวิทยา วัฒนธรรมและจิตวิทยา คำว่า บทบาท (Role) ได้มีผู้ให้ความหมายในลักษณะต่าง ๆ กันดังนี้

สุชา จันท์เอม และสุรางค์ จันท์เอม⁽¹⁰⁾ อธิบายความหมายของบทบาทว่า มีความหมายใกล้เคียงกับสถานภาพมาก บทบาทเป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่าง ๆ พึงกระทำ คือเมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ในสถานภาพใดแล้ว บุคคลนั้นจะต้องประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้

สุพัทธรา สุภาพ⁽¹¹⁾ นักสังคมวิทยาได้กล่าวถึงบทบาทว่าหมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง) เช่น มีตำแหน่งเป็นพ่อบทบาทก็ต้องเลี้ยงลูก ตำแหน่ง ครูบทบาทก็คือสั่งสอนอบรมนักเรียน เป็นต้น บทบาทจะช่วยให้บุคคลมีพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ และบทบาทจะเป็นตัวกำหนดความรับผิดชอบของงานต่าง ๆ ที่ปฏิบัติ

ปฟานี ภูติวัฒน์⁽¹²⁾ ได้พิจารณาบทบาทเป็นสองความหมาย คือ ถ้าพิจารณาในด้านโครงสร้างของสังคม (social interaction) บทบาทจะเป็นผลต่อเนื่องจากการกระทำอย่างมีแบบแผนโดยผ่านการเรียนรู้มาก่อนว่าในสถานภาพใดควรประพฤติปฏิบัติเช่นใด

ผะอบ นะมาตร์⁽¹³⁾ อธิบายความหมายของบทบาทว่า บทบาทเป็นการปฏิบัติหน้าที่ หรือการแสดงออกตามความคิด ความคาดหวัง เมื่ออยู่ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างใด อย่างหนึ่ง โดยถือเอา

ฐานะ หรือหน้าที่ทางสังคมของเขาเป็นมูลฐาน และยังคงกล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับบทบาทว่าเกิดจากสาเหตุ 3 ประการคือ

1. ผู้สวมบทบาท (Role impairment) แม้จะกำหนดบทบาทไว้อย่างชัดเจน แต่ผู้สวมบทบาทรู้สึกว่าเป็นการยากลำบากหรือหมดความสามารถที่จะทำตามบทบาทของตน
2. ความสับสนในบทบาท (Role confusion) ในกรณีนี้ผู้สวมบทบาทมีความพร้อม แต่สังคมกำหนดบทบาทไว้มันชัดเจน หรือมีความขัดแย้งระหว่างบทบาท ทำให้ผู้สวมบทบาทตัดสินใจไม่ถูกว่าจะแสดงบทบาทอย่างไร เช่น เรื่องเกี่ยวกับความรัก และการเลือกคู่ครอง
3. การละเมิดบทบาท (Role violation) หมายถึง บุคคลที่ไม่ปฏิบัติตามบทบาทของตนเอง แต่ปฏิบัตินอกแผน เช่น ปัญหาอาชญากรรม การค้ายาเสพติด โสเภณี ฯลฯ บุคคล เหล่านี้จะปฏิบัติตามบทบาทขัดกับบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งจะกลายเป็นผู้สร้างปัญหาสังคมต่อไป

ลินตัน (Linton) ⁽¹⁴⁾ นักมนุษยวิทยาได้ให้แนวคิดในเรื่องทฤษฎีบทบาท (Role Theory) ว่าการที่บุคคลจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่กำหนดได้ดีหรือไม่ ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบดังนี้

- ลักษณะเฉพาะสังคม หรือของชุมชนนั้นวัฒนธรรม ประเพณี และความเป็นต้องการของสังคมที่เกี่ยวข้อง
- บุคลิกภาพ และความจำเป็นของเจ้าของบทบาท

อัลพอร์ท (Allport) ⁽¹⁵⁾ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของบุคคลว่าขึ้นกับปัจจัย 4 อย่างคือ

1. ความคาดหวังในบทบาท (Role expectation) เป็นบทบาทที่สถาบัน องค์กร และกลุ่มสังคม คาดหวังให้บุคคลปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ ที่บุคคลนั้นครองตำแหน่งอยู่
2. การรับรู้บทบาท (Role conception) หมายถึง บุคคลจะมองเห็นบทบาทตามการรับรู้และความต้องการของเขาเอง ซึ่งจะขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เป้าหมายในชีวิต และค่านิยมของบุคคลที่สวมบทบาทนั้น ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับบทบาทอื่นตามที่สังคมคาดหวังไว้ด้วย
3. การยอมรับบทบาท (Role acceptance) ถ้าหากบทบาทที่ได้รับทำให้เกิดผลเสียหาย หรือเสียประโยชน์ โดยเฉพาะถ้าขัดแย้งกับความต้องการ ค่านิยมของบุคคลนั้น ผู้ครองตำแหน่งก็จะพยายามหลีกเลี่ยงบทบาทนั้น
4. การปฏิบัติตามบทบาท (Role performance) เป็นบทบาทหน้าที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง (actual role) ซึ่งอาจเป็นการแสดงบทบาทตามที่สังคมคาดหวัง หรือตามการรับรู้ และคาดหวังของตนเอง ก็ตาม การที่บุคคลจะปฏิบัติตามบทบาทได้ดีเพียงใดนั้น ก็ขึ้นอยู่กับระดับการยอมรับบทบาทนั้น

ๆ ของบุคคลที่ครองตำแหน่งว่าจะสอดคล้องกับบทบาทตามความคาดหวังของสังคมและการรับรู้บทบาทของตนเองเพียงใด

ลัม (Lum)⁽¹⁶⁾ กล่าวว่าบทบาทเป็นหน้าที่ที่บุคคลพึงกระทำเมื่อเข้าครอบครองตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งรวมทั้งหน้าที่ ตามตำแหน่ง และตามความคาดหวังโดยเกี่ยวพันกับบุคคล และการกระทำนั้นขึ้นกับ บรรทัดฐานของสังคม (norms) ด้วย

บรูมและเซลส์นิก (Broom and Selznick)⁽¹⁷⁾ ได้กล่าวถึงบทบาทว่า ประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการคือ

1. บทบาทตามอุดมคติหรือสิ่งที่สังคมกำหนดไว้ (The social prescribed or ideal role) เป็นบทบาทในอุดมคติ ซึ่งมีการกำหนดสิทธิ และหน้าที่ไว้ตามตำแหน่งทางสังคม
2. บทบาทที่ควรกระทำ (The perceived) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลในตำแหน่ง เชื่อว่าควรกระทำซึ่งอาจไม่ตรงกับบทบาทในอุดมคติ หรืออาจแตกต่างกันในแต่ละบุคคล
3. บทบาทที่กระทำจริง (The performed role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำไปจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อ ความคาดหวัง และการรับรู้ของแต่ละบุคคล ตลอดจนขึ้นอยู่กับแรงกดดัน และโอกาสในแต่ละสังคมในระยเวลานั้น ๆ และยักรวมถึงบุคลิกภาพกับประสบการณ์ของบุคคลนั้น ๆ ด้วย กล่าวโดยสรุป บทบาทหมายถึง หน้าที่ที่บุคคลพึงกระทำ เมื่อเข้าดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งรวมทั้งการปฏิบัติตามหน้าที่ที่ถูกกำหนดตามการรับรู้ของตนเอง และตามความคาดหวังของสังคม

การรับรู้บทบาท (Role perception)

สมยศ นาวิการ และมุสตี รุมาคม⁽¹⁸⁾ กล่าวถึงการรับรู้บทบาทของบุคคลว่า บุคคลต่างกัน ย่อมเข้าใจหรือรับรู้บทบาทต่างกัน การรับรู้ถูกต้องในบทบาทย่อมมีผลต่อการมีประสิทธิภาพขององค์การ ภายในองค์การใดองค์การหนึ่ง อาจมีการรับรู้ที่แตกต่างกัน สำหรับบทบาทเดียวกันบุคคลใดสามารถรับรู้บทบาทได้เป็นอย่างดีก็สามารถรับรู้ความคิดเห็นคนอื่นได้ดีด้วย ในทางตรงข้าม ถ้าบุคคลใดไม่สามารถพัฒนาการรับรู้บทบาทได้ จะเกิดความยากลำบากในการเปลี่ยนแปลงบทบาทนั้น ๆ

พอเตอร์ และลอลเลอร์ (Lyman W. Porter and Edward E. Lawler)⁽¹⁹⁾ ได้กล่าวว่า การรับรู้บทบาทจะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงาน และให้ความหมายของการรับรู้บทบาทว่า คือแนวทางที่บุคคลให้ความพยายามที่เขาเชื่อว่าจะมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ และยังให้

ข้อเสนอว่า ถ้าหากการรับรู้บทบาทไม่ถูกต้องแล้วผลของการปฏิบัติงานจะเท่ากับศูนย์ ถึงแม้ว่าความสามารถและแรงจูงใจอยู่ในระดับสูงก็ตาม

(คานท์ และคณะ Kahn , et al.)⁽²⁰⁾ กล่าวไว้ว่า การรับรู้บทบาทโดยองค์การที่เป็นทางการ ตำแหน่งหน้าที่ที่เป็นทางการของบุคคลใด บุคคลหนึ่ง ก็คือบทบาทที่ระบุไว้โดยองค์การเหล่านี้จะเกี่ยวพันกับหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่ง แต่ไม่ใช่บุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ และยังกล่าวถึงการรับรู้เกี่ยวกับบทบาท โดยบุคคลว่า บุคคลที่มีตำแหน่งหน้าที่อย่างเป็นทางการนั้นสิ่งที่จะมีอิทธิพลต่อการรับรู้ หรือความเข้าใจในบทบาทของเขานั้น ก็คือภูมิหลัง และฐานะทางสังคมของบุคคลนั้นซึ่งจะมีผลกระทบต่อค่านิยมและทัศนคติของบุคคลนั้นด้วย

จากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและการรับรู้บทบาท สรุปได้ว่า บทบาทคือการปฏิบัติตามหน้าที่ของตำแหน่ง ที่ตนเองดำรงอยู่ การปฏิบัติบทบาทจะกระทำได้ดี ส่วนหนึ่งขึ้นกับความสามารถในการรับรู้บทบาทนั้น สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้บทบาท คือ ภูมิหลัง ฐานะทางสังคม ทัศนคติ ฯลฯ บุคคลที่แตกต่างกันย่อมมีการรับรู้ และเข้าใจบทบาทแตกต่างกัน

งานสุขภาพจิตในโรงเรียน

สุขภาพจิต (Mental Health)

หมายถึง สุขภาพของมนุษย์ แบ่งออกเป็นสุขภาพกายและสุขภาพจิต บุคคลที่มีสุขภาพที่แข็งแรง แต่มีสุขภาพจิตไม่ดีก็จะทำให้บุคคลนั้นดำเนินชีวิตอย่างไม่มีความสุข ดังนั้นสุขภาพจิตจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ไม่น้อยไปกว่าสุขภาพกาย จึงมีผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่าสุขภาพจิต ดังต่อไปนี้

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization หรือ WHO)⁽²¹⁾ ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าสุขภาพจิต (Mental Health) ไว้ว่า หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะปรับปรุงตนให้มีความสุขเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมมีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น และสามารถดำรงชีวิตของตนเองได้โดยไม่เสียสมดุลภาพ ทำให้มีความสุขกายสบายใจ รวมทั้งสามารถสนองความต้องการของตนเองในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงได้ โดยไม่มีข้อขัดแย้งเกิดขึ้นภายในจิตใจสุขภาพจิตไม่ได้หมายความเฉพาะเพียงการปราศจากโรคทางจิต และโรคประสาทเท่านั้น แต่รวมถึงการปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ฝน แสงสิงแก้ว⁽²²⁾ บิดาแห่งวงการจิตแพทย์ไทยให้ความหมายของสุขภาพจิตว่า หมายถึง สภาพชีวิตที่เป็นสุข ผู้มีอารมณ์มั่นคง สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงมาก ๆ ได้ มีสมรรถภาพในการทำงาน และผู้ร่วมกับผู้อื่นด้วยความพอใจ

นิเคลลี Nikelly⁽²³⁾ ได้ให้ความหมายของสุขภาพจิตในส่วนของสัมพันธกับนักเรียน ดังนี้ นักเรียนที่มีสุขภาพจิตสมบูรณ์เป็นบุคคลที่ยอมรับตนเอง ยอมรับทั้งในส่วนที่เด่นและข้อบกพร่องของตนเอง พยายามใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด และพยายามมิให้ความอ่อนแอส่วนบุคคลมาขัดขวางกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน พยายามดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายในอนาคต มีบุคลิกภาพที่เหมาะสม มั่นคง มีอารมณ์ที่สมบูรณ์แบบสามารถที่จะเผชิญต่อสภาพความเป็นจริง รู้จักแยกแยะพฤติกรรมที่ถูกออกจากพฤติกรรมที่ผิดมีความรับผิดชอบชั่วดี มีพลังที่จะเผชิญต่อความขัดแย้งในใจของตนเอง ความขัดแย้งของความรู้สึกของตนเอง ความขัดแย้งที่เกิดจากความต้องการของตนเอง และประสบการณ์จากสภาพแวดล้อม

ความหมายของงานสุขภาพจิตในโรงเรียน

เป็นการจัดกิจกรรมทางการศึกษาที่สำคัญอย่างหนึ่งของโรงเรียน ที่จะช่วยทำให้นักเรียนได้เจริญงอกงามไปในทางที่ถูกต้อง และเหมาะสมตรงตามความต้องการทางการศึกษา และการส่งเสริมสุขภาพจิต ได้มีผู้ให้ความหมายของงานสุขภาพจิตในโรงเรียนไว้ดังนี้

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ และคณะ⁽²⁴⁾ ได้กล่าวถึงงานสุขภาพจิตในโรงเรียนว่า หมายถึง การให้บริการสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิต เช่น การเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพจิต การแนะแนวการให้คำปรึกษา การคัดกรองผู้มีปัญหาในระยะแรก การให้บริการรักษาพยาบาลทางจิตเวชเบื้องต้น

สุชาติ โสมประยูร⁽²⁵⁾ ได้กล่าวว่า เรื่องของสุขภาพจิต เป็นส่วนสำคัญของโปรแกรมสุขภาพในโรงเรียน จึงจัดเป็นโปรแกรมย่อยขึ้นเรียกว่า โปรแกรมสุขภาพจิตในโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยองค์สามคือ สิ่งแวดล้อมทางสุขภาพจิต การสอนสุขภาพจิต และการบริการสุขภาพจิต ซึ่งการบริการสุขภาพจิตนั้นหมายถึง โรงเรียนได้จัดให้มีการตรวจสอบสุขภาพจิต การแนะแนวสุขภาพ การช่วยเหลือเด็กพิการ การส่งเสริมสุขภาพจิตครู กิจกรรมนันทนาการ

จากความหมายของงานสุขภาพจิตที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า งานสุขภาพจิตในโรงเรียนคือ งานที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตที่ทางโรงเรียนได้จัดให้กับนักเรียน ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ทั้ง

ทางด้านการส่งเสริมสุขภาพจิต เช่น การเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพจิต ด้านการป้องกันการเกิดปัญหาสุขภาพจิต เช่น การแนะแนวให้คำปรึกษา และด้านการช่วยเหลือรักษา เช่น การคัดกรองผู้มีปัญหา การช่วยเหลือเด็กพิการ

ความจำเป็นในการส่งเสริมสุขภาพจิตในโรงเรียน

เด็กและเยาวชนเป็นอนาคตของชาติ การรักษาสุขภาพเป็นสิ่งสำคัญไม่เฉพาะแต่สุขภาพกายสุขภาพจิต ก็จะต้องสมบูรณ์ควบคู่ไป ได้มีผู้กล่าวถึงความจำเป็นในการส่งเสริมสุขภาพจิตในโรงเรียนไว้คือ

ทวีสิทธิ์ สิทธิกร⁽²⁶⁾ ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. การส่งเสริมสุขภาพจิตในโรงเรียน เป็นกิจกรรมที่สำคัญกิจกรรมหนึ่งของการบริการในโรงเรียนโครงการสุขภาพในโรงเรียนที่สมบูรณ์ต้องมีความเอาใจใส่กับเรื่องสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ภายในโรงเรียนที่มีผลต่อสุขภาพจิตด้วย

2. สุขภาพจิตย่อมมีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดในด้านการเรียน การสอนทุกระดับการศึกษา บรรยากาศในห้องเรียน และความสัมพันธ์ระหว่างกัน ถ้าเด็กสุขภาพจิตดีจะช่วยให้เด็กเกิดความคิดริเริ่ม มีความเชื่อมั่นในตนเอง และประสบความสำเร็จในการเรียนได้ง่ายขึ้น

3. โดยหลักทั่วไปเชื่อกันว่า ก่อนที่คนเราจะเข้าใจบุคคลอื่น นักเรียนควรเข้าใจตนเองให้ถูกต้องเสียก่อน เช่น การเข้าใจในบุคลิกภาพ พฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออก โดยทราบสาเหตุหรือที่มาของพฤติกรรมนั้น ๆ การทราบจุดเด่นหรือบ่มด้อยของตนเอง เป็นแนวทางที่จะช่วยปรับปรุงคุณภาพจิตใจให้ดีขึ้น ยอมรับสภาพที่แท้จริงของตนเอง และจะทำให้นักเรียนเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่เหมาะสม สามารถเข้าใจเพื่อนในห้องเรียนได้ดีขึ้น

4. เป็นการเตรียมตัวเพื่ออนาคต การที่นักเรียนได้เรียนรู้แนวทางต่าง ๆ และได้รับประสบการณ์ในการปรับตัวที่ดีในห้องเรียน ย่อมมีความหมายและสำคัญต่อเด็กมาก จะทำให้นักเรียนมีการปรับตัวได้ดีทั้งครอบครัวและชุมชน ซึ่งจะเป็นการเตรียมตัวที่จะดำรงชีวิตในครอบครัวและสังคมในอนาคตได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง ทำให้สังคมนั้นมีสมาชิกที่มีสุขภาพจิตดี

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การส่งเสริมสุขภาพจิต เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับเด็กและเยาวชนเพราะการส่งเสริมสุขภาพจิตจะเป็นการวางรากฐานให้นักเรียนในการที่จะเรียนรู้ตนเองได้อย่างถูกต้อง และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข มีสุขภาพจิตดี เป็นกำลังที่จะพัฒนาประเทศชาติสืบไป

ขอบข่ายของงานสุขภาพจิตในโรงเรียน

สุขภาพจิตในโรงเรียนมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่า สุขภาพจิตในครอบครัว นอกจากบ้านแล้วสถาบันที่มีความสำคัญ ต่อการส่งเสริมสุขภาพจิตของบุคลากรในอันดับถัดไป คือ โรงเรียน โดยมีผู้กล่าวถึงขอบข่ายของงานสุขภาพจิตในโรงเรียนไว้หลายท่านดังนี้

ทวีสิทธิ์ ลิทธิกร⁽²⁶⁾ ได้กล่าวถึงขอบข่ายของงานสุขภาพจิตในโรงเรียนไว้ว่า มีขอบข่ายอยู่ 3 ประการ คือ การป้องกัน การส่งเสริม และการรักษา

1. การป้องกัน เป็นงานที่เน้นถึงการป้องกันมิให้สุขภาพจิตในโรงเรียนของครูและนักเรียนเสื่อมเสียไป โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติมิให้สุขภาพจิตเสีย เมื่อประสบปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนเข้าใจถึงลักษณะความต่างของสุขภาพจิตดี และสุขภาพจิตเสื่อม เพื่อเป็นการเตือนตนเองสำหรับบุคคลที่สุขภาพจิตกำลังเสื่อมให้กลับเข้าสู่สภาพเดิมโดยเร็ว

2. การส่งเสริม เป็นงานที่เน้นถึงการสร้างเสริมสุขภาพจิตของครูและนักเรียนให้มีสุขภาพจิตดียิ่งขึ้น โดยการใช้กิจกรรมสันตนาการช่วยเสริมสร้างสุขภาพ เช่น การเล่นกีฬา การร้องเพลง การเล่นดนตรี เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดทางจิตและเป็นการเสริมสร้างทางสังคม ให้เกิดความสามัคคีและเกิดความเข้าใจอันดีระหว่างครูกับนักเรียนอีกด้วย

3. การรักษาหรือช่วยเหลือ เป็นงานที่เน้นการช่วยเหลือและแก้ไขบุคคลที่สุขภาพจิตเสื่อมให้คืนสภาพระดับปกติ การรักษาสุขภาพจิตในโรงเรียนเน้นในการช่วยเหลือมากกว่าการรักษา เพราะเป็นการช่วยเหลือขั้นต้นของครูในโรงเรียนตามความสามารถที่จะทำได้ ถ้าเกิดความสามารถก็มักจะส่งต่อไปยังแพทย์ หรือผู้เชี่ยวชาญในสถานพยาบาลต่อไป

สุภาพรณ โคตรจรัส และจรี วาทิกทินกร⁽²⁷⁾ ที่กล่าวถึงขอบข่ายของงานสุขภาพจิตในโรงเรียนครอบคลุมถึงงาน 3 ด้าน ดังนี้

1. การป้องกันขั้นต้น (Primary Prevention) เน้นการส่งเสริมสุขภาพจิต ของนักเรียนทุกคนในโรงเรียนให้เด็กมีโอกาสพัฒนาตนเองอย่างเต็มที่ตามศักยภาพในทุกด้าน ทั้งด้าน สติ ปัญญา ส่วนตัว และสังคม

การส่งเสริมสุขภาพจิตของนักเรียน การแนะแนว ในการป้องกันขั้นต้นนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้เด็กพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มที่ในทุกด้านทั้งด้านปัญหาส่วนตัว และสังคม เน้นการบริการสำหรับเด็กทุกคนในโรงเรียนและวิธีการใช้จะอยู่ในลักษณะดังนี้

1.1 จัดเป็นบริการโดยตรงกับเด็ก ประกอบด้วยการจัดกิจกรรมแนะแนวเชิงกลุ่ม บริการปรึกษาเป็นกลุ่มและบริการศึกษาสำรวจนักเรียนเป็นรายบุคคล

1.2 จัดเป็นบริการทางอ้อมประกอบด้วยการเป็นที่ปรึกษาการพัฒนาหลักสูตร การจัดการฝึกอบรม หรือการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการสำหรับการป้องกันในขั้นที่สองนั้นจะมีลักษณะดังนี้

- จัดเป็นบริการโดยตรงกับเด็ก ประกอบด้วยบริการให้การปรึกษาเป็นรายบุคคล และเป็นรายกลุ่ม และการศึกษาสำรวจนักเรียนเป็นรายบุคคล และส่งต่อ
- จัดเป็นบริการทางอ้อมประกอบด้วยการเป็นที่ปรึกษาการทดสอบการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ

2. การป้องกันขั้นที่สอง (Secondary Prevention) เป็นการค้นหาเด็กที่มีปัญหาในระยะเริ่มแรก และให้การช่วยเหลือก่อนที่จะกลายเป็นปัญหารุนแรงยากที่จะแก้ไข โดยเน้นทั้งปัญหาการปรับตัว ด้านส่วนตัวและสังคม และปัญหาด้านการเรียน

3. การบำบัดรักษา (Therapy) เป็นการค้นหาผู้ที่มีปัญหาในระดับที่ต้องการความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพื่อการบำบัดรักษา และติดตามผล ตลอดจนมีการร่วมมือในการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ให้เอื้อต่อการช่วยเหลือเพื่อการปรับตัวของเด็กอย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่เป็นไปได้

ดังนั้น สรุปได้ว่า การที่จะส่งเสริมสุขภาพจิตนักเรียนนั้น มีขอบข่าย 3 ประการ คือ การป้องกันก่อนที่จะเกิดปัญหาสุขภาพจิต การส่งเสริมสุขภาพจิตและการช่วยเหลือ ซึ่งต้องมีการจัดการแนะแนว การให้คำปรึกษา การคัดกรองผู้มีปัญหา การบริการรักษาพยาบาลทางจิตเวชเบื้องต้น ซึ่งจะต้องทำควบคู่ไปทั้งครูผู้ปกครองและนักเรียนจึงก่อให้เกิดประโยชน์ตามมา

บทบาทหน้าที่ของครู

ในปัจจุบันโรงเรียนมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น ครูจึงมีหน้าที่เพิ่มขึ้นทั้งในด้านการสอนโดยตรงในโรงเรียนและชี้แนะให้นักเรียนแสวงหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองและพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต เพราะฉะนั้นหน้าที่ที่สำคัญของครูจึงสรุปได้ดังนี้⁽²⁸⁾

1. หน้าที่ในการสอน การสอนมิใช่เพียงแต่ให้อ่านออกเขียนได้หรือทำเลขได้เท่านั้น การสอนในปัจจุบันจะต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ต้องยอมรับว่านักเรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้ต่างกันนอกจากนั้นต้องคำนึงถึงพื้นฐานของครอบครัว ความสามารถ ความสนใจ เจตคติ ตลอดจนโครงการในอนาคตของนักเรียนด้วย ครูจะทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีต้องคำนึงถึงสิ่งดังกล่าว จึงจะจัดประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้ได้เหมาะสม ความรู้เนื้อหาวิชานั้นเป็นสิ่งสำคัญแต่ครูต้องพัฒนานักเรียน

ให้สามารถนำความรู้ที่นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตได้ด้วย การสอนของครูจึงจะประสบผลสำเร็จ ครูจะต้องคำนึงถึงความจริงประการหนึ่งว่า ประสบการณ์แห่งการเรียนรู้ที่ครูให้แก่นักเรียนเหมือนกันแต่นักเรียนจะเกิดการเรียนรู้ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับสภาพของผู้เรียนซึ่งมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้อย่างยิ่ง ฉะนั้นการสอนจึงเกี่ยวข้องกับกระบวนการแนะแนวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เพราะการแนะแนวกับการสอนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ในการให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนพฤติกรรมไปในแนวทางที่ต้องการโดยมุ่งให้นักเรียนเข้าใจตนเอง พร้อมทั้งรู้จักตัดสินใจอย่างฉลาด

2. หน้าที่ในการกำหนดกิจกรรมหรือแนะนำกิจกรรมให้นักเรียนทำเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ให้เกิดการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น ครูเป็นผู้มีความสำคัญที่จะกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่ม การได้ทำกิจกรรมเป็นรายบุคคลก็ดีหรือเป็นรายกลุ่มก็ดี มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยพัฒนานักเรียนทั้งในด้านสติปัญญา อารมณ์ และสังคมครูจึงมีหน้าที่ทั้งด้านการสอนและการแนะแนวควบคู่ไปด้วย เพราะจะทำให้ครูมองเห็นพฤติกรรมต่าง ๆ ของนักเรียนได้อย่างชัดเจน ถ้าพบพฤติกรรมที่เป็นปัญหา เช่น เข้ากับเพื่อนไม่ได้ เจ็บซึม เกร หรือมีพฤติกรรมอื่น ๆ ที่ไม่พึงประสงค์ก็อาจจะหาทางแก้ไขได้ถูกต้องในโอกาสต่อไป

3. หน้าที่ในการประสานงาน ครูมีส่วนเกี่ยวข้องในด้านขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือกับฝ่ายต่าง ๆ เช่น วิชาการ ธุรการ ปกครอง บริการ รวมทั้งขอความช่วยเหลือจากฝ่ายแนะแนว ห้องสมุด ห้องพยาบาล เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีความเจริญเติบโตทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา รวมทั้งสามารถปรับตัวให้มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างราบรื่นและเป็นสุข

4. หน้าที่ในการแนะแนว ครูจะต้องมีหน้าที่เกี่ยวกับการแนะแนวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ครูจะต้องเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือนักเรียนแต่ละคนให้เขาได้ทราบถึงความต้องการความสามารถ ความถนัดและตัดสินใจอย่างฉลาดด้วยตนเอง โดยครูเป็นเพียงผู้แนะแนวให้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ

นอกจากนี้แล้ว ครูมีวิธีการช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาด้านการเรียน ด้านส่วนตัวและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูประจำชั้น โดยการเชิญผู้ปกครองมาพบเพื่อชี้แจงให้ผู้ปกครองเข้าใจถึงปัญหานั้นและหาทางช่วยเหลือหรือแก้ไขต่อไป นับว่ามีประโยชน์ต่อนักเรียนมากเพราะว่าในช่วงเวลาที่นักเรียนกำลังเรียนอยู่ในระดับศึกษานั้นผู้ปกครองมีความสำคัญมากที่จะให้ความร่วมมือกับครูประจำชั้นเพื่อพัฒนานักเรียน เพราะว่าบทบาทของผู้ปกครองมิได้มีเพียงแต่การเลี้ยงดูเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการให้การศึกษากับนักเรียนด้วย เพราะฉะนั้นครูประจำชั้น กับผู้ปกครองจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด จากการ

วิจัยของศิริวัลย์ อุดมพรวิรัตน์⁽²⁹⁾ พบว่านักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงส่วนมากจะได้รับการส่งเสริมด้านการเรียน ด้านส่วนตัว ด้านสังคม และด้านอื่น ๆ จากผู้ปกครองมากกว่านักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ซึ่งแสดงว่า ถ้านักเรียนได้รับการดูแลเอาใจใส่จากผู้ปกครองแล้วนักเรียนจะประสบผลสำเร็จทางการเรียนด้วย

จะเห็นได้ว่า หน้าที่ของครูประจำชั้นที่สำคัญอย่างหนึ่งในปัจจุบัน คือ หน้าที่ในการให้คำปรึกษาแนะแนว ซึ่งตรงกับประหยัด ทองมาก⁽³⁰⁾ ที่ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของบริการแนะแนวในโรงเรียน ประถมศึกษาในข้อที่ 1 ว่า บริการแนะแนวในโรงเรียนประถมศึกษาควรเน้นถึงความสำคัญของการปฏิบัติงานของครูประจำชั้นในหน้าที่ให้คำปรึกษา แนะแนวมีบทบาทสำคัญยิ่ง เพราะเป็นผู้ใกล้ชิดกับนักเรียน ใช้เวลาร่วมกับนักเรียนมากกว่าครูผู้อื่นรวมทั้งสามารถให้คำปรึกษาแนะแนว ปัญหาต่าง ๆ ได้ทุกวัน และทุกเวลา เพราะฉะนั้นงานของครูประจำชั้นเป็นงานที่ใหญ่หลวง เพราะเป็นงานพัฒนานักเรียน หรือช่วยให้นักเรียนมีความเจริญงอกงามพร้อมกันทุกด้าน ซึ่งถ้าหากครูประจำชั้นสามารถปฏิบัติงานในความรับผิดชอบอย่างสมบูรณ์ย่อมเป็นที่หวังได้ว่านักเรียนจะมีความเจริญงอกงามในทุก ๆ ด้านพร้อมกัน

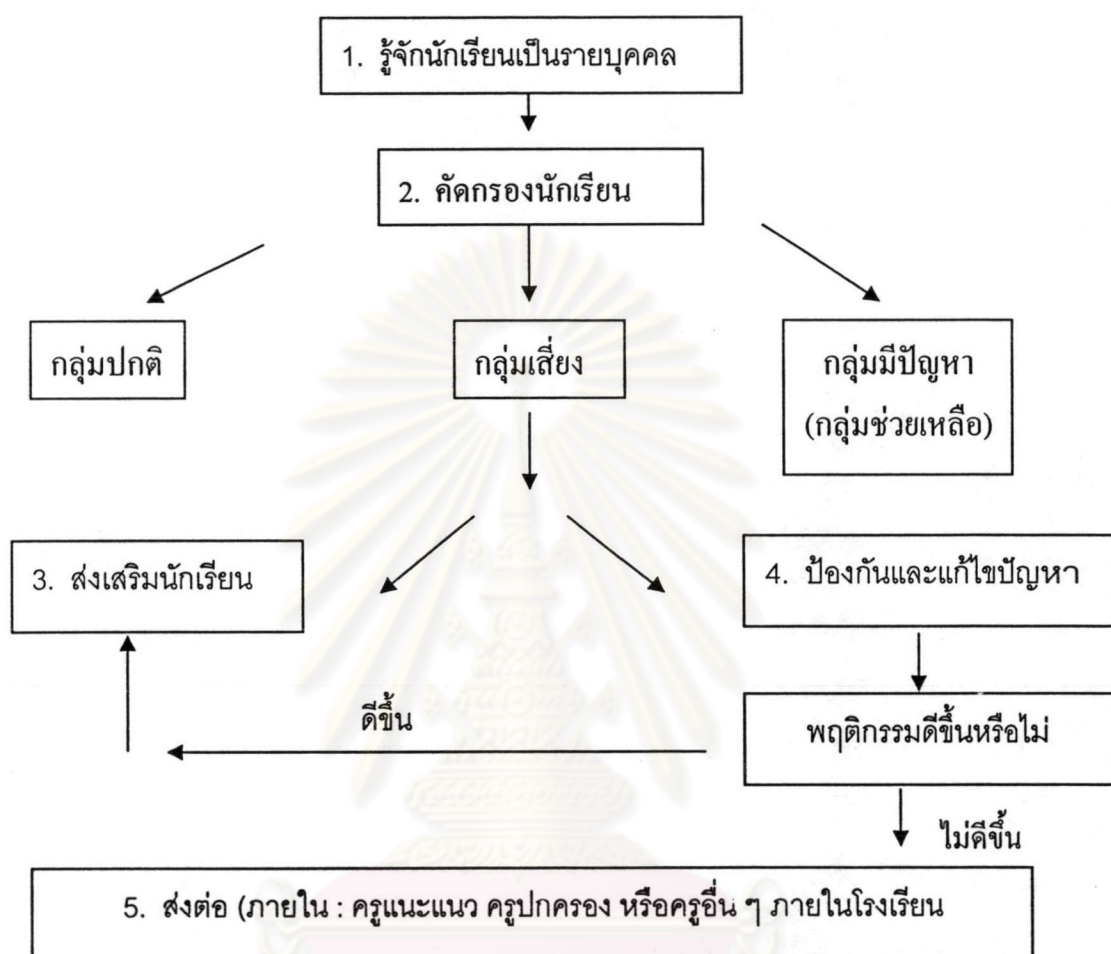
บทบาทครูประจำชั้นเกี่ยวกับงานสุขภาพจิตในโรงเรียน⁽³¹⁾

บทบาทหน้าที่

1. ดำเนินการช่วยเหลือนักเรียน ทั้งการส่งเสริม ป้องกันปัญหา และการช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาในด้านความสามารถ ด้านสุขภาพและด้านครอบครัวหรืออื่น ๆ
2. ดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ตามแนวทางที่กำหนด คือ
  - การรู้จักเด็กเป็นรายบุคคล
  - การคัดกรองนักเรียน
  - การส่งเสริมนักเรียน
  - การป้องกันและช่วยเหลือนักเรียน
  - การส่งต่อนักเรียน
3. ร่วมประชุมกลุ่มปรึกษาปัญหารายกรณี
4. บันทึกหลักฐานการปฏิบัติงาน และประเมินผลรายงานส่งหัวหน้าระดับ
5. อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

แผนภูมิแสดงกระบวนการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูประจำชั้น⁽³¹⁾

กระบวนการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่เป็นความรับผิดชอบของครูประจำชั้น ตลอดกระบวนการ โดยมีการประสานงาน หรือ รับการสนับสนุนจากผู้บริหาร ครูที่เกี่ยวข้องรวมทั้ง ผู้ปกครอง ซึ่งมีวิธีการและสรุปดังนี้⁽³¹⁾

กระบวนการดำเนินงาน	วิธีการ	เครื่องมือ
1. การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล	ศึกษาข้อมูลจาก	
1.1 ด้านความสามารถ	1) ระเบียบสละสม	1) ระเบียบสละสม
- ด้านการเรียน	2) แบบประเมินพฤติกรรมเด็ก (SDQ) หรือ	2) แบบประเมินพฤติกรรมเด็ก (SDQ) หรือ

กระบวนดำเนินงาน	วิธีการ	เครื่องมือ
<ul style="list-style-type: none"> - ด้านความสามารถอื่น ๆ 1.2 ด้านสุขภาพ <ul style="list-style-type: none"> - ร่างกาย - จิตใจ-พฤติกรรม 1.3 ด้านครอบครัว <ul style="list-style-type: none"> - เศรษฐกิจ - การคุ้มครองนักเรียน 1.4 ด้านอื่น ๆ 	<ul style="list-style-type: none"> 3) อื่น ๆ เช่น <ul style="list-style-type: none"> - แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) - การสัมภาษณ์นักเรียน - การสังเกตพฤติกรรมนักเรียน - การเยี่ยมบ้านนักเรียน - ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> 3) อื่น ๆ เช่น <ul style="list-style-type: none"> - แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) - แบบสัมภาษณ์นักเรียน - แบบสัมภาษณ์ผู้ปกครองและการเยี่ยมบ้านนักเรียน - แบบบันทึกการตรวจสุขภาพด้วยตนเอง - ฯลฯ
<ul style="list-style-type: none"> 2. การคัดกรองนักเรียน <ul style="list-style-type: none"> 2.1 กลุ่มปกติ 2.2 กลุ่มเสี่ยง 2.3 กลุ่มช่วยเหลือ 	<p>วิเคราะห์ข้อมูลจาก</p> <ul style="list-style-type: none"> 1) ระเบียบสะสม 2) แบบประเมินพฤติกรรมเด็ก (SDQ) หรือ 3) แหล่งข้อมูลอื่น ๆ 	<ul style="list-style-type: none"> 1) เกณฑ์การคัดกรองนักเรียน 2) แบบสรุปผลการคัดกรองและช่วยเหลือนักเรียนเป็นรายบุคคล 3) แบบสรุปผลการคัดกรองนักเรียนเป็นห้องเรียน
<ul style="list-style-type: none"> 3. การส่งเสริมนักเรียน (สำหรับนักเรียนทุกกลุ่ม) 	<p>จัดกิจกรรมต่อไปนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> 1) กิจกรรมโฮมรูม 2) ประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน (Classroom Meeting) หรือ 3) กิจกรรมอื่น ๆ ที่ครูพิจารณาว่าเหมาะสมในการส่งเสริมนักเรียนให้มีคุณภาพมากขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> 1) แนวทางการจัดกิจกรรมโฮมรูมของโรงเรียน 2) แนวทางการจัดกิจกรรมประชุมผู้ปกครองชั้นเรียนของโรงเรียน 3) แบบบันทึก/สรุปประเมินผลการดำเนินกิจกรรม <ul style="list-style-type: none"> - โฮมรูม - ประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน

กระบวนดำเนินงาน	วิธีการ	เครื่องมือ
		- อื่น ๆ
4. การป้องกันและแก้ไขปัญหา (จำเป็นอย่างมากกับนักเรียนกลุ่ม เสี่ยง/มีกลุ่มช่วยเหลือ)	1) ให้การปรึกษาเบื้องต้น 2) ประสานงานกับครูและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เพื่อการจัด กิจกรรมสำหรับการป้องกัน และการช่วยเหลือแก้ไขปัญหา ของนักเรียน	3) แนวทางการจัดกิจกรรม เพื่อป้องกันและแก้ไข ปัญหาของนักเรียน 5 กิจกรรม 4) แบบบันทึกสรุปผลการคัด กรองช่วยเหลือนักเรียนเป็น รายบุคคล 5) แบบบันทึกรายงานผลการ ดูแลช่วยเหลือนักเรียน
5. ส่งต่อ 5.1 ส่งต่อภายใน 5.2 ส่งต่อภายนอก	1) บันทึกการส่งนักเรียนไป ยังครูที่เกี่ยวข้องในการ ช่วยเหลือนักเรียนต่อไป เช่น ครูแนะแนว ฝ่ายปกครอง ครู ประจำวิชา ครูพยาบาล เป็น ต้น ซึ่งเป็นการส่งต่อภายใน 2) บันทึกการส่งนักเรียนไป ยังผู้เชี่ยวชาญภายนอกโดยครู แนะแนวหรือฝ่ายปกครองเป็น ผู้ดำเนินการ	1) แบบบันทึกการส่งต่อของ โรงเรียน 2) แบบรายงานแจ้งผลการ ช่วยเหลือนักเรียน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและการรับบทบาท

ลัดดาวัลย์ เกษมพิทักษ์พงศ์⁽³²⁾ ได้ศึกษาการรับบทบาทครูอนามัยโรงเรียนระดับประถมศึกษา ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาการรับบทบาท และบทบาทที่ปฏิบัติจริงของครูอนามัยโรงเรียน ในงานอนามัยโรงเรียน ระดับประถมศึกษา ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูที่รับผิดชอบงานอนามัยโรงเรียน ระดับประถมศึกษา จำนวน 35 คน จาก 35 โรงเรียน พบว่า ครูอนามัยโรงเรียนมีการรับบทบาทโดยรวมอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 73.1 โดยมีการรับบทบาท และบทบาทที่ปฏิบัติจริง ดังต่อไปนี้ ด้านการบริการ

อนามัยโรงเรียน ร้อยละ 56.1 และ 84.7 ด้านการสุขศึกษาในโรงเรียน ร้อยละ 80 และ 60 ด้านการอนามัย และสิ่งแวดล้อม ในโรงเรียน ร้อยละ 90 และ 68 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน และโรงเรียน ร้อยละ 100 และ 91.5 ด้านโครงการพิเศษต่าง ๆ ร้อยละ 90 และ 65.9 และด้านการวางแผนงาน และการประเมินผลการดำเนินงาน ร้อยละ 63.3 และ 65.7 ตามลำดับ แต่ยังมีบางกิจกรรมที่ยังไม่เข้าใจในบทบาท และควรจะต้องให้มีการอบรมอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นเรื่องความรับผิดชอบ การประสานงาน การนิเทศงาน และการให้บริการอนามัยโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ

จุฬาลักษณ์ อนุพันธ์⁽³³⁾ ได้ศึกษาการเปรียบเทียบการรับรู้บทบาทครูอนามัยโรงเรียน ในงานโครงการสุขภาพในโรงเรียนของผู้บริหาร ครูวิชาการ และครูอนามัยโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดปทุมธานี โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบ การรับรู้บทบาทครูอนามัยโรงเรียน ในโครงการสุขภาพในโรงเรียน ของผู้บริหาร ครูวิชาการและครูอนามัยโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดปทุมธานี เปรียบเทียบบทบาทครูอนามัยโรงเรียน ตามการรับรู้ และการปฏิบัติจริง ตลอดจนศึกษาปัญหา และอุปสรรคในการปฏิบัติงานตามบทบาทครูอนามัยโรงเรียน ในงานโครงการสุขภาพในโรงเรียน กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้บริหารโรงเรียน 148 คน ครูวิชาการ 156 คน และครูอนามัยโรงเรียน 178 คน โดยใช้แบบสอบถามผลการศึกษา พบว่า ผู้บริหารโรงเรียน ครูวิชาการ และครูอนามัย มีการรับรู้บทบาทครูอนามัยโรงเรียน โดยส่วนรวมสูงกว่าครูวิชาการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $\alpha = 0.01$ ครูอนามัยโรงเรียนมีการรับรู้บทบาทของตนเอง อยู่ในระดับสูงทุกด้านเท่ากัน ร้อยละ 69.1 และมีการปฏิบัติจริงตามบทบาทตนเองโดยส่วนรวมอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 50.61 ครูอนามัยโรงเรียน มีคะแนนเฉลี่ยการรับรู้บทบาท สูงกว่าการปฏิบัติจริง ตามบทบาทในทุกด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $\alpha = 0.01$

Cambell H. Macdonalds. ⁽³⁴⁾ ได้ศึกษาการบริการสุขภาพในโรงเรียน ในเมือง File โดยการสำรวจความเห็นของครูใหญ่ และครูแนะแนวในโรงเรียนตัวอย่างระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา ในปี 1993 พบว่า มีความพอใจงานอนามัยโรงเรียนในระดับสูงแต่ยังรู้สึกว่าการประสานงานระหว่างครูอนามัยโรงเรียน และครูทั่วไปในโรงเรียน ครูทั่วไปในโรงเรียนต้องการให้เน้นเรื่อง การให้สุขศึกษา โดยเฉพาะเรื่องการสูบบุหรี่ และการใช้ยาในกลุ่มเด็กวัยเรียน ครูใหญ่ และครูแนะแนวยินดีให้ความร่วมมือ ในการสอดแทรกหลักสูตรด้านการสุขศึกษาและสังคมศึกษาเข้าไปในหลักสูตรของโรงเรียน ผู้วิจัยได้เน้นถึงความสำคัญของแนวคิด การส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียน และได้เน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการประสานงานกันระหว่างเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และเจ้าหน้าที่ด้านการศึกษาในทุก

ระดับ เพื่อให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงงานอนามัยโรงเรียน ให้เป็นไปอย่างราบรื่น และสอดคล้องกับการพัฒนาแนวความคิดการส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานสุขภาพจิตในโรงเรียน

อัญชลี โชติวรรณ⁽³⁵⁾ ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของนักเรียน และครูโรงเรียนปทุมคงคา ที่มีต่อการแนะแนวสุขภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจบริการแนะแนวสุขภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของโรงเรียนปทุมคงคา และความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการบริการแนะแนวสุขภาพทั้งร่างกาย และจิตใจของครู และนักเรียน เพื่อสรุปปัญหา และข้อเสนอแนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ที่จะนำไปปรับปรุงแนะแนวสุขภาพใน คนโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผลการศึกษาพบว่า

1. จำนวนบุคลากรด้านกรแนะแนวมีน้อย ไม่ได้สัดส่วนกับจำนวนนักเรียน คือ มีครูแนะแนว 3 คน ครูพยาบาล 1 คน ต่อนักเรียน 5,000 คน ครูส่วนใหญ่ สามารถให้คำปรึกษาปัญหาสุขภาพทางกาย และสุขภาพทางจิตของนักเรียนได้ แต่นักเรียนมักจะปรึกษาปัญหาสุขภาพกับผู้ปกครองมากกว่าปรึกษาครู

2. ด้านบริการแนะแนว นักเรียนส่วนใหญ่เข้าใจความหมายของการแนะแนวสุขภาพดี และเห็นว่ามีประโยชน์ เพราะจะช่วยให้นักเรียน เข้าใจตนเองและสิ่งแวดล้อม นักเรียน ร้อยละ 50.63 มีความต้องการใช้บริการแนะแนวสุขภาพ ทุกครั้งที่มีปัญหาสุขภาพ การให้คำปรึกษาด้านสุขภาพมีน้อย เมื่อพบนักเรียนมีปัญหาด้านสุขภาพก็จะส่งให้ครูพยาบาลเป็นผู้ให้คำแนะนำ ไม่มีการแนะแนวสุขภาพเป็นหมู่ ส่วนมากให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล และในรอบ 1 ปี จะมีแพทย์และพยาบาลของหน่วยราชการ มาให้บริการ 1 ครั้ง ห้องแนะแนวสุขภาพไม่แยกเฉพาะ ใช้ห้องพยาบาล ซึ่งมีเวชภัณฑ์และอุปกรณ์พร้อม

3. ปัญหาสุขภาพจิตที่พบมากที่สุด ได้แก่ เด็กมักจะหนีโรงเรียน ทะเลาะวิวาท ขาดความมั่นใจในตนเอง เข้าร่วมกิจกรรมไม่ได้ นักเรียนส่วนใหญ่เห็นว่าจะเรียนได้ดีถ้าบรรยากาศในห้องเรียนดี

4. ปัญหาสุขภาพทางกายที่พบมากที่สุด ได้แก่ สายตาไม่ปกติ สุขภาพอ่อนแอ ผอม กล้ามเนื้อไม่แข็งแรง ขาดอาหาร พุดไม่ชัด ง่วงนอนบ่อย พิกการ มีโรคประจำตัว เช่นโรคตับ โรคหัวใจ

5. นักเรียนและครูต้องการให้มีการแนะแนวสุขภาพเป็นหมู่ โดยการเชิญวิทยากร มาบรรยายฉายภาพยนตร์ จัดนิทรรศการ และมีการประชาสัมพันธ์แหล่งบริการฟรี

สมศักดิ์ เจริญรัมย์⁽³⁶⁾ ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของครูอนามัยโรงเรียนเกี่ยวกับการจัดบริการสุขภาพในโรงเรียนมัธยมศึกษากรุงเทพมหานครพบว่า ปัญหาด้านจัดส่งเสริมสุขภาพจิต ครูอนามัยโรงเรียนมีปัญหาในระดับปานกลางในเรื่อง ไม่มีเวลาเพียงพอในการจัดส่งเสริมสุขภาพจิต ขาด

การจัดโครงการเกี่ยวกับส่งเสริมสุขภาพจิต ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากครูประจำชั้นในการช่วยแก้ปัญหาสุขภาพจิต ขาดความรู้และทักษะในการให้คำปรึกษา ไม่มีงบประมาณเพื่อเชิญวิทยากรมาบรรยายเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพจิต

วนิดา พุ่มอยู่⁽³⁷⁾ ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวังเกี่ยวกับการบริการสุขภาพในโรงเรียน ตามการรับรู้ของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาเปรียบเทียบสภาพที่เป็นจริง และสภาพที่คาดหวัง เกี่ยวกับการจัดบริการสุขภาพในโรงเรียนตามการรับรู้ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการแนะแนวสุขภาพพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีการรับรู้ว่าการจัดบริการสุขภาพในโรงเรียน ด้านการแนะแนวสุขภาพตามสภาพที่เป็นจริงอยู่ในระดับดี คือ การจัดให้มีการแนะแนวสุขภาพขึ้นในโรงเรียน การเชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิมาบรรยายหรืออภิปรายเกี่ยวกับการระวังรักษาสุขภาพ การติดตามผลการให้คำแนะนำหรือการส่งไปรับบริการสุขภาพ การแสดงนิทรรศการหรือจัดนิเทศเกี่ยวกับสุขภาพการฉายภาพยนตร์หรือวิดีโอ เกี่ยวกับสุขภาพ และอยู่ในระดับพอใช้ คือ การสำรวจสภาพของสิ่งแวดล้อมในห้องเรียนทั่วไปที่มีผลต่อสุขภาพของนักเรียนทั้งกายและจิต การจัดให้มีการแนะแนวสุขภาพเป็นกลุ่มเพื่อแนะวิธีแก้ปัญหาและทดลองปฏิบัติ แต่ผู้บริหารคาดหวังในระดับมาก คือการจัดให้มีการแนะแนวสุขภาพขึ้นในโรงเรียน การสำรวจสภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนโดยทั่วไปที่มีผลต่อสุขภาพของนักเรียนทั้งกายและจิต การเชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิมาบรรยายหรืออภิปรายเกี่ยวกับการระวังรักษาสุขภาพ การส่งนักเรียนที่มีปัญหาไปรับบริการที่เหมาะสม การติดตามผลของการให้คำแนะนำหรือการส่งไปรับบริการสุขภาพ มีการแสดงนิทรรศการป้ายนิเทศเกี่ยวกับสุขภาพ การฉายภาพยนตร์หรือวิดีโอเกี่ยวกับสุขภาพ การปฏิบัติอยู่ที่ระดับดี คือ การแนะแนวสุขภาพเป็นกลุ่มเพื่อชี้แนะวิธีแก้ปัญหาและทดลองปฏิบัติ เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมแล้วพบว่า ผู้บริหารมีการรับรู้ว่าการจัดบริการสุขภาพในโรงเรียนด้านการแนะแนวสุขภาพที่เป็นจริงอยู่ในระดับดี แต่คาดหวังในระดับดีมาก เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวังเกี่ยวกับการจัดบริการสุขภาพในโรงเรียนด้านการแนะแนวสุขภาพทั้งในรายข้อและโดยส่วนรวม พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 งานวิจัยงานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

ซาง (Chang, Bradford Kwok Wo.)⁽³⁸⁾ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง บริการสุขภาพด้านสุขภาพจิตในโรงเรียน : การประเมินผลในทัศนคติตนเอง ความไวต่อความรู้สึกที่มีต่อกลุ่ม การปรับตัวและความก้าวหน้าทางวิชาการของเด็กที่มีอารมณ์ผิดปกติอย่างแรงในการศึกษาพิเศษ

School-Based Mental Health Services: An Evaluation of self Concept Interpersonal Sensitivity, Adaptive Functioning and Academic Progress for Seriously Emotional Disturbed Children in Special Education) พบว่า การบริการสุขภาพจิตขั้นพื้นฐานในโรงเรียนแก่นักเรียน SED (Seriously Emotional Disturbed) โดยการให้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ของผู้รับที่เป็นเป้าหมายทั้งรายบุคคล รายกลุ่ม ทุกสัปดาห์และการปรึกษาหารือร่วมกัน ระหว่างครูและผู้ปกครอง ทำให้นักเรียนดังกล่าวมีความสำเร็จทางการศึกษา ร้อยละ 91.70 ซึ่งนักเรียนเหล่านี้จะทำงานมากขึ้น เรียนมากขึ้น และมีความสุขกับการกระทำกิจกรรมของโรงเรียน และร้อยละ 75 ของนักเรียนกลุ่มนี้มีอัตราขาดเรียนต่ำ

คริส-คลิน และ เกล เอลเลน (Kist-Kline, Gail Eilen,⁽³⁹⁾) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องความเข้าใจในโครงการบริการด้านสุขภาพจิตในโรงเรียน :อีกทางเลือกหนึ่งของโรงเรียน พบว่าเด็กกลุ่มที่เข้ารับคำปรึกษา มักมีปัญหาทางด้านอารมณ์และการให้คำปรึกษา จะเป็นโอกาสให้นักเรียนได้พูดคุยปัญหาเหล่านั้น นอกจากนั้นพฤติกรรมของนักเรียนมักถูกมองเป็นปัญหา เมื่อถูกมองอย่างไม่เปิดกว้างจากสังคมภายนอก และอีกอย่างที่พบในการศึกษาก็คือเด็กต้องการบทบาทการดูแลที่มีรูปแบบและมีประสบการณ์เพื่อพัฒนาทางด้านจิตใจ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรที่ศึกษา

1. เพศ

ความแตกต่างของเพศจะส่งผลถึงการมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ประภาเพ็ญ สุวรรณ⁽⁴⁰⁾ กล่าวไว้ว่า เพศหญิงมีแนวโน้มที่เปลี่ยนแปลงมากกว่าเพศชาย ทั้งนี้อาจเนื่องจาก วัฒนธรรม เพศหญิงมักเป็นคนชอบประนีประนอมมากกว่าเพศชาย ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของประเสริฐ ตันติสุขวิงษ์⁽⁴¹⁾ ที่ศึกษาพบว่า เพศชายและเพศหญิง มีความพร้อมเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ และมาตรการป้องกันอาชญากรรมแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสุวรรณณี รอดบำเรอ⁽⁴²⁾ ที่พบว่า เพศมีความสัมพันธ์เชิงลบกับความรู้ด้านบทบาทหน้าที่ กล่าวคือ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลที่เป็นเพศชาย จะมีความรู้ด้านบทบาทหน้าที่ น้อยกว่าเพศหญิง ในการปฏิบัติงานเพื่อการป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ แต่การศึกษาของ พรพรรณ ทรัพย์ไพบุลย์กิจ⁽⁴³⁾ กลับพบว่า เพศไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร สาธารณสุข โครงการสาธารณสุขมูลฐานเขตเมือง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จากผลการศึกษาดังกล่าว เพศน่าจะเป็นตัวแปรที่มีผลต่อการรับรู้บทบาทครูประจำชั้นได้

2. อายุ

อายุเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บุคคลมีความแตกต่างกัน ในเรื่องความคิดเห็น และพฤติกรรม เนื่องจากคนในวัยต่างกันย่อมมีความต้องการแตกต่างกัน กลุ่มบุคคลที่มีอายุ 20-25 ปี จะรับสิ่งใหม่ ๆ ได้เร็วกว่า กลุ่มบุคคลที่มีอายุเกิน 50 ปีขึ้นไป⁽⁴⁴⁾ จากการศึกษาของภัสสรามาเยศ⁽⁴⁵⁾ พบว่า อายุมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในงานอนามัยแม่และเด็กของพ่อบ้าน และแม่บ้าน โดยศึกษาเฉพาะกรณีที่จังหวัดชุมพร แต่มีรูปแบบที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การมีส่วนร่วมในงานอนามัยแม่และเด็กของแม่บ้านจะเพิ่มขึ้นตามอายุ ยกเว้นอายุ 45 ปีขึ้นไป ที่มีส่วนร่วมลดลงเล็กน้อย ส่วนในกลุ่มพ่อบ้านการมีส่วนร่วมจะลดลงตามลำดับอายุที่เพิ่มมากขึ้น และพบว่า พ่อบ้านที่มีอายุ 15-24 ปี จะมีส่วนร่วมในงานอนามัยแม่และเด็กสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ไพเราะ ไตรติลานันท์⁽⁴⁶⁾ ที่พบว่าอายุของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในสถานีอนามัย มีความสัมพันธ์ทางลบกับคุณภาพงานสุขภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาของ สมพร อิทธิเดชพงศ์⁽⁴⁷⁾ กลับพบว่า อายุมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการปฏิบัติงานโดยรวมของผู้อำนวยการโรงพยาบาลชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ดวงทิพย์ หนึ่งสมุท⁽⁴⁸⁾ ที่พบว่า อายุของสารวัตรอาหาร และยา มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับผลการปฏิบัติงานเช่นกัน

จากผลการศึกษาดังกล่าว สรุปได้ว่าอายุน่าจะเป็นตัวแปรหนึ่งที่มีผลต่อการรับรู้บทบาทครูประจำชั้นด้วย

3. สถานภาพสมรส

สถานภาพสมรส น่าจะมีผลต่อการรับรู้บทบาทครูประจำชั้น เพราะบุคคลที่เป็นโสด หรือมีสถานภาพสมรสแล้ว ย่อมจะต้องมีภาระหน้าที่ต่อครอบครัวแตกต่างกัน ทำให้มีผลต่อการปฏิบัติงานทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ ทศนีย์ ศรีจันทร์⁽⁴⁹⁾ ที่พบว่าสถานภาพสมรสของหัวหน้าสถานีอนามัยมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับผลงานโภชนาการ

4. ระดับการศึกษา

งานแต่ละประเภทมีความต้องการบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสม และสามารถปฏิบัติภารกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ⁽⁵⁰⁾ เนื่องจากการศึกษาเป็นปัจจัยช่วยให้คนมีประสิทธิภาพและสมรรถภาพในการปรับตัว สามารถเอาชนะสิ่งแวดล้อมได้ บุคคลที่ได้รับการศึกษาสูงย่อมมีสติปัญญาในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล มีความเข้าใจ เกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อมได้ถูกต้อง มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำกว่า

นอกจากนี้ ระดับการศึกษายังเป็นเครื่องบ่งชี้สถานะภาพของวิชาชีพนั้น ๆ ในสังคมส่วนหนึ่งด้วย แต่ทั้งนี้ คนที่ได้รับการศึกษาเท่ากันอาจมีความสามารถแตกต่างกัน เพราะมีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน⁽⁵¹⁾ จากการศึกษาของ เสาวนีย์ ไท่สุน⁽⁵²⁾ พบว่า ระดับการศึกษาของครูอนามัยโรงเรียนที่ต่างกันมีความสัมพันธ์กับบทบาทการวางตัวเป็นแบบอย่างในการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนต่างกัน ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สากร ใจพยอม⁽⁵³⁾ ที่พบว่าหัวหน้างานส่งเสริมสุขภาพ โรงพยาบาลชุมชน ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน จะมีความสามารถในการปฏิบัติงานด้านบริหารและด้านวิชาการแตกต่างกัน เช่นเดียวกับการศึกษาของ ศิริวรรณ วชิรวงศ์⁽⁵⁴⁾ ก็พบว่า ระดับการศึกษาของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลในจังหวัด สุพรรณบุรี มีความสัมพันธ์กับความพร้อมในการปฏิบัติงานควบคุมและป้องกันโรค ความดันเลือดสูง โดยพบว่า การศึกษาระดับพยาบาลเทคนิคเฉพาะกาล จะมีความพร้อมในการปฏิบัติงานมากกว่า ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาของ เพ็ญพิลาส แจ่มดวง⁽⁵⁵⁾ ที่พบว่าระดับการศึกษาของครูอนามัยโรงเรียน ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความสำเร็จของงานบริการอนามัยโรงเรียน

5. วิชาเอก

วิชาเอก ที่จบการศึกษาที่แตกต่างกัน มีผลทำให้การรับรู้บทบาทครูประจำชั้นแตกต่างกัน เพราะจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับ ความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติที่แตกต่างกัน จากการศึกษาของ เอมอร เสาวลักษณ์⁽⁵⁶⁾ พบว่า ครูอนามัยโรงเรียนที่จบวิชาเอกพยาบาล จะมีบทบาทสูงในด้านการบริการสุขภาพ ส่วนด้านการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน และด้านการสอนสุขศึกษาเป็นอันดับรองมาตามลำดับ แต่ครูอนามัยโรงเรียนที่ไม่มีพื้นฐานการพยาบาล จะมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งสามด้าน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ เสาวนีย์ ไท่สุน⁽⁵²⁾ ที่พบว่า วิชาเอกของครูอนามัยโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครมีความสัมพันธ์กับบทบาทในด้านการอบรมแนะแนวเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน และผลการศึกษาของ สุกิจ ไชยนวล⁽⁵⁷⁾ ที่พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษามีความเห็นว่า ครูอนามัยโรงเรียนควรจบการศึกษาสาขาพยาบาลและอนามัย และอันดับรองลงมา ได้แก่ สาขาครูพยาบาล สาขาสุขศึกษา สาขาพยาบาลสาธารณสุข สาขาพยาบาล และอื่น ๆ ตามลำดับ จะเห็นได้ว่า การศึกษาวิชาเอกใด ๆ ก็จะมีส่งผลให้เกิดแนวคิดและการรับรู้บทบาทที่แตกต่างกันด้วย

6. ประสบการณ์การทำงานในตำแหน่งที่ปฏิบัติงาน และอายุราชการ

ประสบการณ์การทำงานในตำแหน่งที่ปฏิบัติงาน ยิ่งนานเพียงใด น่าจะก่อให้เกิดความชำนาญ เกิดประสบการณ์ และการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ดังได้กล่าวแล้วว่า ความสามารถของมนุษย์ เป็น

ผลมาจากสิ่งสำคัญ 3 ประการ ความสามารถของสมอง ประสบการณ์ การศึกษา หรือ การฝึกอบรม ซึ่งการมีประสบการณ์ในงานใดก็ตามย่อมส่งผลให้บุคคลนั้นสามารถปฏิบัติงานได้ดี แต่จำนวนปีที่ทำงานมาไม่ได้เป็นหลักประกันว่าคนที่ทำงานนานปีจะมีประสบการณ์มากกว่าคนที่ทำงานน้อยปีกว่าเสมอไป ทั้งนี้เพราะแต่ละวันที่ทำงานย่อมได้ประสบการณ์ต่างกัน ประสบการณ์ของแต่ละบุคคล จะเป็นปัจจัยทำให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น สามารถนำมาปรับใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ จากการปฏิบัติงานได้ ส่วนอายุราชการ นั้นจะเป็นตัวแปรร่วมกับอายุ คือผู้ที่มีอายุมากมักจะมีอายุราชการมากด้วย จากการศึกษาของสมพร อธิธิเดชพงศ์⁽⁴⁷⁾ พบว่า อายุราชการและระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงพยาบาลชุมชน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลการปฏิบัติงานด้านบริหาร ด้านวิชาการ และผลการปฏิบัติงานโดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ เสาวนีย์ ใ้สูง⁽⁵²⁾ ที่พบว่า บทบาทในด้านการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนของครูอนามัยโรงเรียนมัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ เช่นเดียวกับการศึกษาของ เพ็ญพิลาศ แจ่มดวง⁽⁵⁵⁾ ซึ่งพบว่าระดับความสำเร็จของงานบริการอนามัยโรงเรียน มีความสัมพันธ์กับอายุราชการของครูอนามัยโรงเรียน แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับระยะเวลาที่ปฏิบัติงานในหน้าที่ของครูอนามัยโรงเรียน ส่วน นพพร การถัก⁽⁵⁸⁾ กลับศึกษาพบว่า อายุราชการ และระยะเวลาที่ปฏิบัติงานในตำแหน่งไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานของหัวหน้าฝ่ายการพยาบาล ของโรงพยาบาลชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

7. การฝึกอบรม

การฝึกอบรม เป็นกระบวนการส่งเสริมพัฒนาความรู้ ความสามารถของบุคคลในหน่วยงาน และเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการรับรู้บทบาท และการปฏิบัติงานของบุคคล เป็นการสอนให้คนได้เรียนรู้ และเข้าใจในวิชาการ วิธีปฏิบัติงานที่ถูกต้องทันสมัยเหมาะสม ซึ่งเป็นการสร้างเสริมคุณวุฒิ และสมรรถภาพในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น จากการศึกษาของ นุชนาด ภูมิประดิษฐ์⁽⁵⁹⁾ พบว่าหลักสูตรการฝึกอบรมที่เหมาะสมกับลักษณะการปฏิบัติงาน ทำให้อาสาสมัครคุมประพฤติออกเยี่ยมบ้านตรงเวลา และ เขียนรายงานหลังการเยี่ยมบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ราณี วิริยะเจริญกิจ⁽⁶⁰⁾ โดยพบว่าหัวหน้าฝ่ายการพยาบาล โรงพยาบาลชุมชน ที่เคยได้รับการฝึกอบรมทางด้านการบริหารจัดการ จะมีการรับรู้บทบาท และการปฏิบัติจริง โดยรวมทุกด้านสูงกว่าผู้ไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรม แต่ต่างจากผลการศึกษาของ เพ็ญพิลาศ แจ่มดวง⁽⁵⁵⁾ กลับพบว่า การฝึกอบรมไม่มีผลต่อระดับความสำเร็จของงานบริการอนามัยโรงเรียน และเช่นเดียวกันกับการศึกษาของ กรีนฮิล (Green hill)⁽⁶¹⁾ ที่ได้ศึกษาเรื่องการรับรู้บทบาทของพยาบาลอนามัยโรงเรียนผลการศึกษาพบว่า อาจารย์ใหญ่ ครูที่ปรึกษา ครูอื่น ๆ และพยาบาลอนามัยโรงเรียน มีการรับรู้บทบาทของพยาบาลอนามัยโรงเรียน แตกต่างกัน แต่ไม่มี

ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้บทบาทของพยาบาลอนามัยโรงเรียน กับการได้รับการฝึกอบรม จากผลการศึกษาต่าง ๆ แสดงว่า การได้รับการฝึกอบรม น่าจะเป็นปัจจัยที่ผลต่อการรับรู้บทบาทครูประจำชั้น

8. การนิเทศงาน

สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุขได้กล่าวในคู่มือนิเทศงานสาธารณสุขว่า การนิเทศงานเป็นกระบวนการช่วยการบริหารงานไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ การนิเทศงานเป็นการช่วยเหลือแนะนำ สนับสนุนเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานให้สามารถทำงานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ นโยบายและแผนงานที่กำหนดไว้ จากระดับบริหารไปสู่ระดับปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลสูงสุด⁽⁶²⁾ จากการศึกษาของ พรรษา ชุมเกษียร⁽⁶³⁾ พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานการบริหารเวชภัณฑ์ของหัวหน้าฝ่ายเภสัชกรรม ชุมชน โรงพยาบาลชุมชน ในภาคกลางคือ การได้รับ การนิเทศจากผู้นิเทศระดับจังหวัด และขนาดของโรงพยาบาล ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ไพจิตร วงศ์านวัตร⁽⁶⁴⁾ ที่พบว่า การนิเทศติดตามงานเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของช่างสุขภัณฑ์หมู่บ้าน จังหวัดสงขลา และเช่นเดียวกับการศึกษาของ อนันต์ เมนะรุจิ⁽⁶⁵⁾ ที่พบว่า การนิเทศงานเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ อสม. มีความรู้ความเข้าใจ ในแนวคิด ทางด้านสุขศึกษาได้ชัดเจน ส่วนการศึกษาของ นพวรรณ ธีรพันธ์เจริญ⁽⁶⁶⁾ กลับพบว่า ระยะเวลาที่ใช้ในการนิเทศงานสาธารณสุขมูลฐานของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบลเท่านั้นที่มีผลต่อการปฏิบัติงานสาธารณสุขมูลฐาน ของ อสม. ส่วนวิธีการและความถี่ในการนิเทศงานสาธารณสุขมูลฐานไม่มีผลต่อการปฏิบัติงานดังกล่าว ซึ่งแตกต่างกับการศึกษา ของ ไพเราะ ไตรติลานันท์⁽⁴⁶⁾ ที่ผลการศึกษาพบว่า การนิเทศงานไม่มีผลต่อการปฏิบัติงาน สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม จากผลการศึกษาเหล่านี้ การนิเทศงานน่าจะเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้บทบาทครูประจำชั้น

จากการทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แสดงให้เห็นว่า ครูประจำชั้น เป็นผู้ที่มีความสำคัญมากในการดำเนินงานสุขภาพจิตในโรงเรียน ครูประจำชั้น เป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาทเป็นผู้ประสานงานกับบุคลากรในโรงเรียน เพื่อให้การดำเนินงานสุขภาพจิตในโรงเรียน ประสบความสำเร็จได้ ดังนั้น การรับรู้บทบาทครูประจำชั้น เกี่ยวกับงานสุขภาพจิตในโรงเรียน ของครูในโรงเรียน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และชุมชน จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อให้โครงการดังกล่าวบรรลุตามวัตถุประสงค์ เพราะการรับรู้ที่ถูกต้องของบุคคล จะทำให้ทราบ ถึงความสัมพันธ์ของตนเอง กับบทบาท และหน้าที่ หรือบุคคลอื่น ๆ ที่ถูกต้อง ก่อให้เกิดการตอบสนอง หรือพฤติกรรมได้ตอบที่ถูกต้องด้วย ถ้าการ

รับรู้บทบาทครูประจำชั้น เกี่ยวกับงานสุขภาพจิตในโรงเรียน ของครูในโรงเรียน มีการรับรู้ที่ถูกต้อง ก็จะทำให้เกิดการปฏิบัติหน้าที่ และการประสานงานที่มีประสิทธิภาพอันจะส่งผลให้การดำเนินงานสุขภาพจิตในโรงเรียนประสบความสำเร็จ การศึกษานี้จึงเป็นการศึกษาการรับรู้บทบาทครูประจำชั้นเกี่ยวกับงานสุขภาพจิตในโรงเรียนของครูในโรงเรียนว่ามีการรับรู้ในระดับใด เปรียบเทียบกับการรับรู้ และการปฏิบัติจริงตามบทบาทครูประจำชั้น มีความแตกต่างกันอย่างไร และศึกษาปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานสุขภาพจิตในโรงเรียน โดยการสุ่มตัวอย่างผู้บริหาร ครูประจำชั้น สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยศึกษาใน 5 ด้าน คือ การประสานงาน การส่งเสริมสุขภาพจิต การป้องกันปัญหาสุขภาพจิต และการรักษาหรือช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหาสุขภาพจิต และความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียน และบ้าน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย